

din İbnü'l-Hatîb önceleri ondan övgüyle söz ederken (*el-İhâta*, I, 37; IV, 88-100; Makkarî, *Nefhu't-tîb*, VI, 109-110; *Ezhârü'r-riyâz*, II, 5-7) aralarındaki ilişki zaman içerisinde siyasî çekişmeye ve düşmanlığa dönüşünce İbnü'l-Hatîb, daha sonra kaleme aldığı *el-Ketîbetü'l-kâmine* adlı eserinde (s. 146-152) Nübâhî'yi eleştiren ve aşağılayan ifadelerle yer verdi. Ayrıca eleştirilmesini içeren, günümüze ulaşmayan *Hal'ü'r-re'sen fî vaşî'l-Kâdî Ebi'l-Hasen* adlı risâlesini Merînî Sultanı Abdülazîze'e takdim etti (Makkarî, *Nefhu't-tîb*, VI, 152). Buna karşılık İbnü'l-Hatîb'i zındıklıkla suçlayarak bazı eserlerini 773'te (1371-72) Gırnata'nın merkezinde yaktıran Nübâhî'nin de (*Târîhu kuḍâtî'l-Endelûs*, s. 201-202) düşmanca tavırını onun öldürülmesiyle neticelenen sürecin sonuna kadar sürdürdüğü görülmektedir. Bu iki âlim arasındaki düşmanca ilişki, Merînî Sultanlığı ile Benî Ahmer Emirliği arasında bir krizin doğmasına da yol açmıştır (Parlak, s. 106-108). Kaynaklarda Nübâhî'nin 792'den (1390) sonra vefat ettiği kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. Târîhu kuḍâtî'l-Endelûs: el-Merkabetü'l-ulyâ fî men yestehikku'l-kazâ ve'l-fütyâ. Eserin birinci bölümü yargılama hukukuna (kazâ) dair genel bilgiler içermekte, ikinci bölümde çoğu Endülüslü olmak üzere Mağrib bölgesi kadınlarının biyografilerine yer verilmekte, ardından kadılar arasındaki yazışmalar, bazı belgelerin yargılama hukukundaki değeri vb. konular ele alınmaktadır. Endülüslü yargılama hukuku tarihini biyografiler ekseninde fetihten VIII. (XIV.) yüzyıla kadar gelen bir muhteva ile sunan eser E. Lévi-Provençal tarafından (Kahire 1948) yayımlanmış, bundan ofset baskılar yapılmıştır (Beyrut 1967, 1400/1980, 1403/1983, 5. bs.). Daha sonra gerçekleştirilen Meryem Kâsım Tavîl'in neşri (Beyrut 1415/1995) ilk baskıya ciddi bir katkı yapmaktan uzaktır. Arsenio Cuellas Marqués, eseri kısmî İspanyolca tercümesiyle birlikte Granada Üniversitesi'nde doktora tezi olarak neşre hazırlamış (1986), bu çalışma daha sonra Celia del Moral Molina'nın katkılarıyla yayımlanmıştır (Granada 2005). **2. Nüzhetü'l-Besâ'ir ve'l-ebşâr.** Nübâhî'nin *el-İk-lîl fî tafzîlî'n-naḥîl* (*el-Makâmetü'n-naḥliyye*) adlı eserinin şerhi olup yazma nüshası Escorial Library'de bulunmaktadır (nr. 1653). Edebî yönünün yanı sıra Nasrîler Devleti'nin tarihine ilişkin faydalı bilgileri de içeren kitabın (*Târîhu kuḍâtî'l-Endelûs*, Giriş s., iii) bazı bölümlerini Müller Nühâb fî târîhi 'Arabî'l-Ġarb isimli mecmua içinde neşretmiş (Münih 1866, I, 101-

160), tamamı, *Maḳâmetü Tafzîlî'n-naḥle 'ale'l-kerme* adıyla Hasnâ et-Tirablu-sî Bûzüveyte tarafından yayımlanmıştır (*Ḥavliyyâtü'l-Câmi'atî't-Tûnisîyye*, XXVII [1988], s. 199-218). **3. Zeylû Târîhi Mâle-ka.** A. Carmona kayıp olan bu eserin İbn Asker'in tarihine bir zeyil olduğunu ifade etmekte (*El² Suppl.* [İng.], s. 679), ancak Nübâhî'nin biyografisine yer veren klasik kaynaklarda eserin adına rastlanmamaktadır. Kaynaklarda müellifin ayrıca, Ebû İshak İbrâhîm b. Mûsâ eş-Şâtîbî'ye reddiye olarak namazdan sonra dua konusuna ilişkin bir çalışması olduğu belirtilmektedir (Ahmed Bâbâ et-Tinbûktî, s. 330; Makkarî, *Ezhârü'r-riyâz*, II, 7).

BİBLİYOGRAFYA :

Nübâhî, *Târîhu kuḍâtî'l-Endelûs*, Beyrut 1400/1980, s. 1, 201-202, ayrıca bk. Giriş, s. h-y; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, I, 37; IV, 88-100; a.mlf., *el-Ketîbetü'l-kâmine* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1983, s. 146-152; İbnü'l-Ahmer, *Neşîrû'l-cümân fî şî'ri men nazamenî ve iyyâhû'z-zamân* (nşr. M. Ridvân ed-Dâye), Beyrut 1407/1987, s. 170; Ahmed Bâbâ et-Tinbûktî, *Neylû'l-ibtihâc*, Trablus 1408/1989, s. 329-330; Makkarî, *Nefhu't-tîb* (nşr. Yûsuf M. el-Bikâî), Beyrut 1419/1998, VI, 109-110, 152; a.mlf., *Ezhârü'r-riyâz* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Rabat 1398/1978, II, 5-7; Nizamettin Parlak, *Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in Siyâsî Kişiliği ve Tarihçiliği* (doktora tezi, 2004), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 106-108; A. Carmona, "al-Nubâhî", *El² Suppl.* (İng.), s. 679.

MUHAMREM KILIÇ

NÜBÜVVÂT (النُبُوتَات)

Üç ana grupta toplanan
İslâm inanç esaslarının
ikincisini oluşturan
peygamberlik müessesesi,
peygamberler ve özellikle
Hz. Muhammed'le ilgili konuların
genel adı
(bk. NÜBÜVVET; USÜL-i SELÂSE).

NÜBÜVVET (النبوة)

Allah ile insanlar arasında
dünya ve âhiretle ilgili ihtiyaçlarının
giderilmesi amacıyla yapılan
elçilik görevi.

Sözlükte "haber vermek" mânasındaki **neb'** yahut "konum ve değeri yüksek olmak" anlamındaki **nebve** (nübû) kökünden masdar ismi olan **nübüvvet** kelimesini Râgîb el-İsfahânî, "Allah ile akıl sahibi kulları arasında dünya ve âhiret hayatlarıyla ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi için yapılan elçilik görevi" diye tarif etmiştir (*el-*

Müfredât, "nb'e" md.; krş. *Lisânü'l-'Arab*, "nbv" md.). Türkçe'de nübüvvet kökünden türeyen **nebî** yerine daha çok Farsça'dan alınmış **peygamber** (peyâamber, haber getiren) ve **peygamberlik** kelimeleri kullanılır. **Risâlet** kavramı da nübüvvetle eş anlamlı kabul edilmekle birlikte dinî literatürde daha çok nübüvvet tercih edilmiştir. Her iki kavramda asıl unsuru, Allah'ın vahiy yoluyla öğrettiği bilgileri ve O'nun emirlerini insanlara ulaştırıp ilâhî elçilik görevini yapma teşkil eder. Allah'ın elçi olarak seçip görevlendirdiği kişiye **nebî** yanında **resul** de denir. Fârâbî ve İbn Sînâ gibi İslâm filozoflarına göre nübüvvet olağan öğretme ve öğrenme araçlarına başvurmadan sahip olunan bilgi algılama gücüdür (Âmidî, *el-Mübîn*, s. 121-122). Nebevî güce sahip olan insan "faal akıl"la doğrudan ilişki kurmasını sağlayan akfî, hayalî ve nefsî güçleri sayesinde bilinmeyen hususlara ulaşır, görünmeyen sûretleri algılar ve nesneleri değişikliğe uğratabilir (İbn Sînâ, s. 115-121).

Kur'an'da ve Hadiste Nübüvvet. Kur'an'da Allah Teâlâ'nın Hz. Nûh ve İbrâhîm ile soylarından gelen bazı kişilere kitap, hüküm ve nübüvvet lutfedip onları nebî ve resul yaptığı, ayrıca İsrâiloğulları'na kitap ve nübüvvet verdiği belirtilir (*el-En'âm* 6/83-89; Meryem 19/49-58; *el-Ahzâb* 33/39-40). Çeşitli âyetlerden anlaşıldığına göre Cenâb-ı Hak, insanlara yaratılıştan itibaren peygamberler vasıtasıyla doğru yolu gösteren vahiyler ve bunları içeren kitaplar indirmiş, ilk peygamber olarak da Hz. Âdem'i seçmiştir (*el-Bakara* 2/30, 37; *Âl-i İmrân* 3/33). Başlangıçta insanlar aynı dine mensup bir topluluktu. Daha sonra Allah her millete birbiri ardınca, iman edip iyi davrananları müjdeleyen, inkâra saplanarak kötü davrananları uyarın nebîler ve resuller göndermiş, onlarla birlikte, ihtilâfa düştükleri konularda hüküm vermek için gerçekleri içeren ve doğruya ileten kitaplar indirmiştir (*el-Bakara* 2/213; *Yûnus* 10/47; *el-Mû'minûn* 23/44; *Fâtır* 35/24). Aydınlatıcı bir kandile benzettiği (*el-Ahzâb* 33/46) peygamberleri vasıtasıyla insanları bilgilendirerek eğitmiş, kitaplarını Ceb-râil aracılığıyla ya da doğrudan vahiy yoluyla inzal etmiş, peygamberleri de aldıkları vahiylerin Allah'tan geldiğine dair zorunlu bilgilere sahip kılmıştır (*en-Nisâ* 4/163; *en-Nahl* 16/102). Hz. Mûsâ'ya hidayet ve aydınlık kaynağı olarak Tevrat'ı, Dâvûd'a Zebûr'u, İsâ'ya bunları tasdik eden ve Hz. Muhammed'i müjdeleyen İncil'i, son peygambere de geçmiş bütün nebî ve resullerin getirdikleri ilâhî kitapları tanıtırıp doğ-

ruleyen Kur'an'ı indirmiştir (Âl-i İmrân 3/3-4; en-Nisâ 4/136; el-Mâide 5/44-46; el-Furkân 25/1).

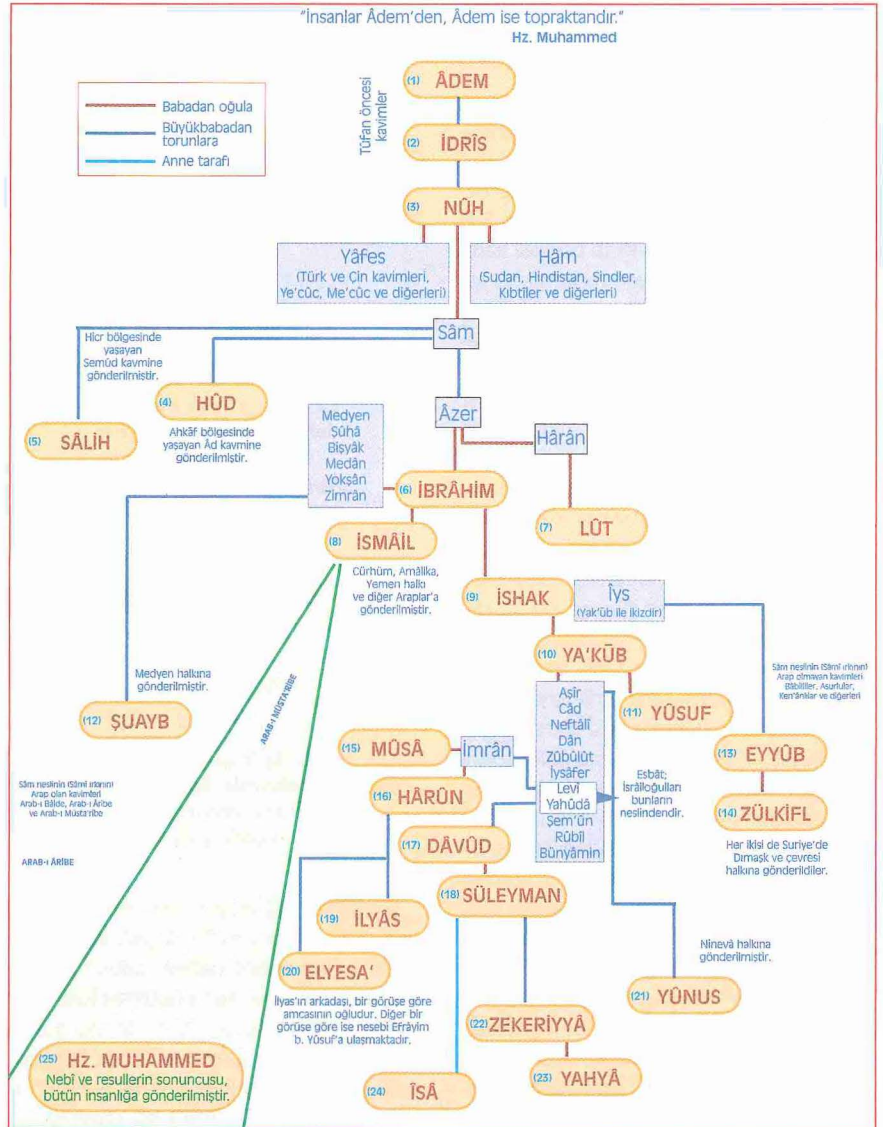
Peygamberler içlerinde yaşadıkları hal-
kın diliyle ilâhî buyrukları tebliğ etmişler-
dir (İbrâhîm 14/4; eş-Şûrâ 42/7). Bu tebliğ-
de Allah'ın birliğine, ilâhî kitaplara, pey-
gamberlere, meleklerle ve âhiret gününe
iman etmek, namaz kılmak, zekât ver-
mek, oruç tutmak, iyilik yapıp kötülükten
sakınmak, ebeveyne iyi davranmak, adam
öldürmemek, hırsızlık yapmamak, yoksul-
lara ve yetimlere yardım etmek gibi tem-
mel ilkeler yer almıştır. Peygamberler, Al-
lah tarafından elçi olarak görevlendirildik-
lerini kanıtlayan mucizeler göstermiş, bu-
na rağmen muhataplarının çoğu kendileri
gibi beşer türünden fertler olmalarını ge-
rekçe göstererek onlara karşı çıkmış ve
getirdikleri vahiyleri "eskilerin masalları,
uydurulmuş beşer sözleri, açık bir sihir" di-
ye nitelendirmiştir (el-En'âm 6/25; el-İsrâ
17/101; el-Mü'minûn 23/24; el-Furkân 25/
5-6; Yâsîn 36/13-15). İnsanların önceden
yeterince uyarılmadıklarını ileri sürmeleri
için (en-Nisâ 4/164-165) peygamber-
lere verilen mucizeler, genellikle duyulara
hitap eden ve tabiat kanunlarını aşan olay-
lardan veya gayba dair haberlerden mey-
dana gelmiştir. Bu mucizelerin bir kısmı
inanmak isteyenleri etkilemeye, bir kısmı
da inkâr edenleri helâk etmeye yönelik ol-
muştur. Bu bağlamda Hz. Nûh'a tûfan ve
tûfandan gemi ile kurtulma (Hûd 11/36-
48), Hz. Sâlih'e kayadan çıkarılan deve
(Hûd 11/61-68), Hz. İbrâhîm'e ateşin ken-
disini yakmaması (el-Enbiyâ 21/51-71), Hz.
Mûsâ'ya asâsının ejderhaya dönüşmesi (el-
A'râf 7/103-107), Hz. İsmâ'ya gökten indiril-
len sofrâ, ölülerini diriltme, evde yenilen ve
yenilmeyip ilerisi için saklanan şeyleri ha-
ber verme (Âl-i İmrân 3/45-49), Hz. Mu-
hammed'e Bizanslılar'ın İranlılar'ı savaşta
yeneceklerini önceden bildirme (er-Rûm
30/2-4) gibi mucizeler verilmiştir. Mucize-
lere inanmayan ve peygamberleri aşağı-
layan inkârcılar değişik felâketler şeklinde
tecilli eden başka mucizelerle helâk edil-
miş, daha sonra gelecek nesillere ibret ol-
ması için Hz. Nûh ve Lût'un kavimlerinin
helâk edilişlerine dair kalıntılar ve Fira-
vun'un bedeni geride bırakılmıştır. Buna
karşılık Hz. Muhammed'in mucizeleri ara-
sında hissî mucizeler öne çıkarılmamış,
bunun yerine insanlığın kaydettiği gelişi-
me paralel olarak akıl yürütüp bilgi üret-
meyi hedefleyen Kur'an mucizesi indiril-
miştir. Onun son peygamber oluşu böyle
kalıcı bir mucizeyi gerekli kılmıştır. Çünkü
insanlara gönderilen peygamberlerin mü-

cizeleri kendi çağlarındaki nesillere hitap
ediyordu. Son peygamber için bu mucize
akla hitap eden ve bilgiye dayanan tür-
den olabirdi (el-Bakara 2/23-24; el-Anke-
bût 29/47-51; el-Ahzâb 33/39-40).

Hadislerde de nübüvve ve peygam-
berlere dair çeşitli bilgilere yer verilmiştir.
Konuyla ilgili rivayetlerde Hz. Peygamber
nübüvvetle gayba dair bilgiler arasında bir
ilişkinin bulunduğu dikkat çekmiş, nü-
büvvet ve risâletin kendisiyle sona erece-
ğini, geride sadece doğru bilgiler içeren
sâdık rüyaların kalacağını ve sâlih mümin-
lerin göreceği bu rüyaların müjdeleyici ba-
zı hususlara işaret edeceğini belirtmiş, ay-
rıca bu tür rüyaları nübüvvetin küçük bir
parçası diye nitelemiş, Hz. Âişe de Resû-
lullah'ın nübüvvetinin, gördüğü sâdık rü-

yaların aynen gerçekleşmesiyle başladığı-
nı bildirmiştir (Müsned, I, 219; III, 267; Bu-
hârî, "Ta'bîrü'r-rü'yâ", 2, 4-5). Resûl-i Ek-
rem peygamberleri anneleri farklı, baba-
ları bir olan kardeşlere benzeterek onla-
rın insanları aynı dine davet ettiğini açık-
lamış ve kendisiyle İsmâ arasında başka bir
nebinin bulunmadığını söylemiştir (Müs-
ned, II, 319; Buhârî, "Enbiyâ", 48). Resû-
lullah'a atfedilen bir hadiste 124.000 pey-
gamberin varlığından söz edilmiş, bunlar-
dan 315'inin resul, diğerlerinin nebî oldu-
ğu belirtilmiş, ilk nebînin Hz. Âdem, ilk re-
sulün Hz. Nûh, son resul ve nebînin de Hz.
Muhammed olduğu, onun gelişiyle nübüv-
vet ve risâlet binasının tamamlandığı ha-
ber verilmiştir (Müsned, V, 265-266). An-
cak bu rivayetin isnad açısından çok zayıf

Kur'an-ı Kerim'de kıssaları zikredilen nebî ve resulün şeceresi

olduğu kaydedilmiştir (a.e. [Arnaût], XXXV, 431-433; XXXVI, 618-620). Allah “bezm-i elest”te her peygamberle sözleşme yapmış (*Müsned*, V, 135), her peygambere mucizeler verilmiş (*Müsned*, II, 341; Buhârî, “Fezâ’ilü’l-Kur’ân”, I, “Tefsîrü’l-Kur’ân”, I), peygamberlere inanmak iman esasları arasında sayılmış (a.g.e., IV, 129) ve çocuklara peygamber isimlerinin verilmesi tavsiye edilmiştir (Buhârî, “Edeb”, 109).

Nübüvvet Probleminin Ortaya Çıkışı. İslâmîyet’in hızla yayılmasının ardından II. (VIII.) yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem Hz. Muhammed’in nübüvvetini hem nübüvvet müessesesini inkâr edip bu hususta bazı eleştiriler ortaya atan akımlar görülmeye başlanmış (Sâlih Üzeyme, s. 401), zamanla bu konuda kitaplar yazılmıştır. Makdisî, Muattıla (ateistler) ve Berâhime’nin peygamberleri inkâr ettiğini söyler (*el-Bed’ ve’t-târîh*, I, 109). Câhiz de dehrîler ve mühlidlerin yanı sıra İbn Ebû’l-Avcâ, İshak b. Tâlût ve Nu’mân b. Münzir gibi zındıkların din namına haberler icat ederek şehirlerde yaydıklarını ve Kur’an’a ta’nedip onun vahiy ürünü oluşunu inkâr ettiklerini bildirir (*Hucecû’n-nübüvve*, III, 277-278). Ayrıca hristiyanların mühlidlerle zındıklardan öğrendiklerini kullanarak Hz. Peygamber’in nübüvvetine itiraz ettiklerini belirtir (*el-Muhtâr*, s. 65-66). Câhiz’e göre Kur’an’ı mushaflarda toplayan sahâbîler, Resûl-i Ekrem’in nübüvvetine ilişkin delilleri de bir kitapta toplasalar da hiçbir mümkün bu gerçeği inkâr etmeye mecali kalmazdı (*Hucecû’n-nübüvve*, III, 226-227).

Ali b. Rabben et-Taberî’nin naklettiğine göre kendi amcası Ebû Zükkâr Yahyâ b. Nu’mân başta olmak üzere Irak bölgesinde tanınan papazlar, ilk müslümanların herhangi bir mucizesini görmeden Hz. Muhammed’e inandıklarını, diğer peygamberlerin gösterdiği mucizeler kendi kitaplarında zikredildiği halde Kur’an’da Hz. Muhammed’in hissî mucizeler gösterdiğine dair bir bilgi bulunmadığını, Kur’an’ın belâgat üstünlüğü taşımasının bir mucize sayılamayacağını, dolayısıyla Hz. Muhammed’in gerçek peygamber olmadığını söylemiştir (*ed-Dîn ve’d-devle*, s. 48-51, 98-99, 189-190). İbnü’n-Nedîm, İbnü’r-Râvendî’nin nübüvvet inancını reddeden *Kitâbü’z-Zümmürü* ve *Kitâbü’l-Dâmiğ*, Ebû Bekir er-Râzî’nin nübüvveti felsefî yönden eleştiren *Fî Nakzi’l-edyân* ve *Hiyelü’l-mütenebbiyyîn* adlı kitapları yazdığını kaydeder (*el-Fihrist*, s. 216-217). Çağdaş araştırmacılar Abdurrahman Bedevî, İbnü’r-Râvendî’nin nübüvveti eleştirmeye dair fikirleri Berâhime’ye nisbet ederek or-

taya koyduğuna dikkat çeker (*Min Târîhi’l-ilhâd*, s. 91-95, 118-119). Kâdî Abdülcebbâr da nübüvveti karşı farklı eleştirilerin Berâhime ve Gâliyye’den geldiğini belirtir ve Bâtınî-Karmatî hareketinin liderlerinden İbn Havşeb ile İbn Fazl’ın III. (IX.) yüzyılda peygamberlerin getirdiği ilkeleri reddettiklerini söyler (*el-Muğnî*, XV, 109-110; *Teşbitü delâ’ili’n-nübüvve*, I, 50-51, 90-91, 106, 129). Bâkılânî de Berâhime’ye mensup bir grubun nübüvveti ilâhî hikmete aykırı bulduğunu kaydeder (*et-Temhîd*, s. 126-127). Ebû’l-Yûser el-Pezdevî nübüvveti inkâr edenlere Sümenîyye’yi de ekler (*Uşûlü’l-dîn*, s. 90-91, 96), Ebû’l-Muîn en-Neseffî, her iki grubun haberin bilgi kaynağı olamayacağı gerekçesiyle nübüvveti reddettiğini bildirir (*Tebşîratü’l-edille*, I, 446-447). Daha sonra yazılan kelâm kitaplarında genellikle akfî bilgilerin insanlar için yeterli olacağı düşüncesiyle Sümenîyye ve Berâhime’nin nübüvveti yönelik itirazları reddedilmiştir.

Doğu’daki nübüvvet karşıtı felsefî görüşlerin Batı’ya taşınmasının ardından XVII. yüzyıldan itibaren Fransa’da ve İngiltere’de deizmin ortaya çıkmasıyla nübüvveti eleştirenlere bu akım da eklenmiştir. Deist düşüncülere göre akfî bilgilerin, evreni ve tâbî olduğu işleyiş düzenini Tanrı’nın yarattığını kanıtlamasıyla birlikte Tanrı insanlara peygamberler ve kutsal kitaplar göndermemiş, bu tür inançlar insanlarca uydurulmuştur (Ted Honderich, *The Oxford Companion to Philosophy*, “deism” md.). Nübüvveti karşı eski ve yeni felsefî görüşlerin merkezinde yer alan akfî bilgilerin yeterliliği, nebevî yigillerin akfî bilgilere ve bilgi üretme yöntemlerine aykırılığı iddiası (Fahreddin er-Râzî, *el-Metâlibü’l-âliye*, VIII, 32-33; Âmidî, *Ebkârü’l-efkâr*, IV, 31-32; Abdurrahman Bedevî, s. 120-121), ortaya çıktı. II. (VIII.) yüzyıldan itibaren kelâmcılar tarafından felsefî temelden yoksun bulunmuş ve bunun tarihi tecrübe ile çeliştiğine dikkat çekilerek konuyla ilgili kanıtlar gittikçe geliştirilmiştir. Şâfiî’nin yazdığı nakledilen *İsbâtü’n-nübüvve ve’l-Berâhime* (Abdülkâhir el-Bağdâdî, s. 308), Mâtürîdî’nin, *Kitâbü’t-Tevhîd*’i ile (s. 271-340) *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*’ın çeşitli yerlerindeki açılımları istisna edilecek olursa bu konuda ilk çalışmaları Câhiz, Hayyât, Ebû Ali el-Cübbâf ve Kâdî Abdülcebbâr gibi Mu’tazile kelâmcılarına aittir (Abdurrahman Bedevî, s. 177). İsmâiliyye âlimlerinden Ebû Hâtim er-Râzî’nin *A’lâmü’n-nübüvve*’si de bu alanın önemli eserlerinden biridir. Daha sonra Sünnî kelâmcıların “a’lâmü’n-nübüvve, delâilü’n-nübüvve, şevâhi-

dü’n-nübüvve” adlarıyla yazdıkları eserler bir telif türü teşkil edecek kadar çoğalmıştır.

Nübüvvetin Fikrî Temelleri. Nübüvvet vahiy esasına dayanır. Vahye muhatap olan peygamber, kendisine iradesi dışında telkin edilen hususları Allah’tan geldiğine dair kesin bir bilgiye sahip olur. İlâhî vahye muhatap olmak Allah’ın belirlemesiyle gerçekleşir. Bu sebeple çalışmak ve ilâhî emirlere uymak suretiyle peygamber seçilmek mümkün değildir. Kelâmcılara göre bir ilâhî lutuf olan peygamberlik insanın bedenî ve ruhî nitelikleriyle de ilgili değildir. İslâm filozofları ise nübüvvetin, fizik ötesi âlemle ilişki kurmayı mümkün kılacak kişisel özelliklerle bağlantılı olduğunu kabul eder (Âmidî, *Ebkârü’l-efkâr*, IV, 7-9). Fârâbî ve İbn Sînâ’ya göre peygamber, kuvve-i muhayyilesinin güçlü olması sayesinde Allah’tan sudûr eden faal akılla irtibat kurup uyku halinde iken sâdık rüyalar, uyanık iken vahiy yoluyla O’ndan bilgi alabilen insandır. Filozof da faal akılla irtibat kurabilir, ancak o bunu tefekkür sayesinde gerçekleştirir (İbn Sînâ, s. 117-119; Abdülmaksûd Abdülganî, s. 27-31). İslâm filozofları, faal akılla ilişki kurması sonunda peygamberin gördüğü sûretlerin hâricte var olmadığını ve sadece onun zihninde ortaya çıktığını kabul etmiş, böylece kelâmcıların Kur’an merkezli peygamber ve vahiy anlayışından farklı bir nübüvvet görüşü ortaya koymuşlardır (Fahreddin er-Râzî, *el-Metâlibü’l-âliye*, VIII, 127-137). Modern dönemde Fazlurrahman gibi bazı araştırmacılar da İslâm filozoflarının nübüvvet ve vahiy anlayışlarına paralel görüşler benimsemiştir (Salih Sabri Yavuz, s. 59-60, 200-201). Kelâmcılara göre peygamberler bilerek günah işlemekten korunmuş, akıllı, zeki, güvenilir, bedenî ve ruhî âzıması bulunmayan üstün ahlâklî insanlardır (Kâdî Abdülcebbâr, *el-Muğnî*, XV, 4, 312; Neseffî, II, 836; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, III, 8-9). Çoğunluğa göre peygamberlerin hepsi erkeklerden seçilmiştir. Eş’arîler’le İbn Hazm gibi bazı Sünnî âlimleri kadınlardan da nebîlerin seçildiğini, fakat resul gönderilmediğini söylemişlerdir (İbn Fûrek, s. 174; İbn Hazm, V, 119-120). Hz. Âdem’le başlayıp Hz. Muhammed’le son bulan peygamberlerin sayısı hakkında kesin bilgi yoktur. Kur’an’da adları geçen Âdem, İdris, Nûh, Hûd, Sâlih, İbrâhîm, Lût, İsmâîl, İshak, Ya’kûb, Yûsuf, Şuayb, Eyyûb, Zülkiflî, Mûsâ, Hârûn, Dâvûd, Süleyman, İlyâs, Elyesa’, Yûnus, Zekerîyyâ, Yahyâ, İsa ve Muhammed’den ibaret yirmi beş peygambere inanmak farzdır. Kur’an’da adı zikredilen Üzeyir, Lokmân ve Zülkarneyn’-

in peygamberlikleri ihtilâflıdır. 124.000 peygamberin gönderildiği hakkındaki rivayet (*Müşned*, V, 265-266) bu konuda kesin delil olarak kabul edilmemiştir (Kemâleddin İbn Ebû Şerîf, s. 193-194). Hz. Mûsâ'ya Tevrat, Hz. Dâvûd'a Zebûr, Hz. İsmâ'ya İncil ve Hz. Muhammed'e Kur'an'ın ilâhî kitap olarak verildiğine inanmak peygamberlere imanın bir parçasını oluşturur. Hz. Âdem'e on, Şit'e elli, İdrîs'e otuz ve İbrâhim'e on sayfadana ibaret kitapların (suhuf) verildiğine ilişkin bilgi (Beyâzîzâde Ahmed Efendi, s. 61) zayıf rivayetlere dayanıldığından kesinlik ifade etmez (Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, XXXI, 149; ayrıca bk. PEYGAMBER).

1. Nübüvvetin İmkânı. Konuya her şeyden önce akîl imkân açısından yaklaşan kelâmcılara göre nübüvvet hem ilâhî hem beşerî açıdan mümkündür. İlâhî açıdan mümkündür, çünkü Allah mürîd ve mütekelldir; bu sıfatlarını nübüvvet vasıtasıyla tecelli ettirir ve bu sayede buyruklarını yarattıklarına iletir. Nübüvvetin imkânsızlığını ileri sürmek Allah'ın bu tür sıfatlarının veya tesirlerinin bulunmadığı, dolayısıyla ekmel varlık olmadığı anlamı taşır (İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, I, 79-80; Abdüllatif Harpûtî, s. 268-270; Abdülmaksûd Abdülganî, s. 47-48). Nübüvvet beşerî açıdan da mümkündür. Çünkü bir insanın bedenî ve ruhî özelliklerinde diğer insanlarla aynı durumda bulunması gerekmediğinden peygamberler zümresinin farklı kabiliyet ve özelliklere sahip kılınması, bu sayede onların metafizik âlemlerle irtibat kurup akıl ve duyarlar yoluyla üretilmeyen bilgileri alması mümkündür (Râgıb el-İsfahânî, *Ta'şî-lü'n-neş'eteyn*, s. 60; İbn Hazm, I, 139-140; Âmidî, *Ebkârü'l-efkâr*, IV, 51). Gazzâlî nübüvvetin mümkün oluşunun tecrübe yoluyla da kabul edilebileceği kanaatinde. Ona göre insanın uykusu esnasında aldığı bilgiler (sâdik rüyalar) nübüvvetin imkânına dair kanıtlardır. Ayrıca kişinin peygamberlerce öğretilen zühd ve takvâ yolunu seçip nefsinde uygulaması halinde keşf ve ilham türü gaybî bilgilere ulaşması mümkündür (*el-Münkız*, s. 139-145). İbn Teymiyye de velâyet mertebesine erip hakikatleri keşfeden insanın nübüvveti daha kolay kavrayabileceğini söyleyerek Gazzâlî'yi teyit etmekle birlikte hiçbir velînin peygamberin aldığı gaybî bilgilere ve yaşadığı ruhî tecrübeye ulaşamayacağını vurgular (*Şerhu'l-Akîdeti'l-İsfahâniyye*, s. 203-205). İbn Haldûn, sâdik rüyada görülenlerin Allah'ın insan idrakinde yarattığı bilgiler olduğuna dikkat çekerek bu tür bilgilerin

peygamberlerce idrak edilen vahiylerin, ayrıca berzah âleminde vuku bulduğu bildirilen hadiselerin imkânını kanıtladığını belirtir (*Mukaddime*, III, 1092-1097). Yeni dönem kelâmcılarından Ferîd Vecdî, zihni kabiliyetlerin farklı oluşuna ve ihtiyaçlarını karşılayacak bilgilerin hayvanlara ilham edilmesine ilâveten keşfin de nübüvvetin imkânını kavramada önemli olduğunu kabul eder (*es-Siretü'l-Muhammediyye*, s. 55).

2. Gerekliliği. Nübüvvetin gerekliği ilâhî ve beşerî açıdan olmak üzere iki yöneden incelenebilir. İlimle her şeyi kuşatan, yaratıklarına sonsuz lutuf ve ihsanda bulunan Allah'ın insanları kendi yol göstericiliğinden mahrum bırakması durumunda inanç ve davranış alanlarında doğruya ulaşmaları imkânsız hale gelir. Cenâb-ı Hak peygamberleri aracılığıyla doğru yolu göstermeseydi kişilerin ve toplumların bu yolu bulmaları mümkün olmazdı (*el-A'râf* 7/43). Allah'ın adl, ber, fettâh, hâdî, hakîm, kerîm, nûr, rahmân, rahîm, rab, raûf, rezâk, reşîd, vehhâb gibi isimleri O'nun âhîrette sorumlu tutacağı insanlara peygamber göndermesini gerekli kılar. Mâtürîdî'nin de sık sık temas ettiği üzere (meselâ bk. *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, IV, 53-54; V, 368-369) Allah Teâlâ'nın şuurlu bir canlı olarak yarattığı insanı sorumlu tutmaması hikmetle bağdaşmadığı gibi sorumlu kıldığı halde ona yol göstermemesi de O'nun zikredilen isim ve sıfatlarıyla çelişir. Kelâmcıların çoğunluğu bu görüştedir. Mu'tezile ile bir kısım Şîa âlimleri bunu Allah için bir zorunluluk olarak görürken Mâtürîdiyye ve Selefiyye mensupları hikmet ve lutfunun sonucu diye açıklamıştır (Kâdî Abdülcebâr, *el-Muhtaşar*, I, 235-236; Beyâzîzâde Ahmed Efendi, s. 311-312; Muhammed Abduh, s. 94-95). Eş'arîler'e göre hikmet ve lutuf çerçevesinde de olsa Allah'a herhangi bir gereklilik veya zorunluluk nisbet edilemez (İbn Fûrek, s. 175-176; Âmidî, *Ebkârü'l-efkâr*, IV, 29). Kelâmcılar nübüvvetin beşerî açıdan da gerekli olduğunu söyler. Çünkü insanın ihtiyaç duyduğu bilgileri üretebileceği duyarlar ve akıl yürütme gücü olmak üzere iki temel kaynağı vardır. Ancak her iki kaynak da sınırlıdır. İnsan için vazgeçilmez bilgi vasıtası konumunda bulunmasına rağmen akıl yürütme gücü geçmiş ve geleceği kuşatabilen mutlak ve mükemmel bir kaynak değildir ve insanın mutluluğu için gerekli olan bilgileri tek başına üretemez; ürettiği doğru bilgilerin benimsenmesini sağlayacak mânevî bir yapıtım gücüne de sahip değildir. Akıl yürütme gücüne rağmen insan nefsanî ve dünyevî arzularına aşırı bağımlılığının te-

siriyle yanlış hükümler verebilir, korkularının ve hırslarının etkisiyle akîl ve ruhî has-talıkla mârûz kalabilir. Ayrıca insanlar akıl yürütme gücü bakımından aynı seviyede değildir. Nitekim pek çok konuda değişik görüşler ileri sürülmekte, dolayısıyla gerçeği ortaya koyan bir insan ve evren yorumu yapılamamaktadır. İnsandaki akıl yürütme gücünü tamamlayacak olumsuz faktörlerin etkisi karşısında onu hataya düşmekten koruyacak mükemmel bir kaynağa ihtiyaç vardır ki bu da ilâhî bilgi kaynağından başkası olamaz (Kâdî Abdülcebâr, *el-Muhtaşar*, I, 236; Nesefî, I, 457-464; Fahreddin er-Râzî, *el-Metâlibü'l-âliye*, VIII, 30, 113; Muhammed Abduh, s. 99-114). Kelâmcılar nübüvvetin gerekliğini savunurken dinî ve dünyevî olmak üzere iki tür bilgiye olan ihtiyaçtan söz ederler. İnsan, yaratılıştan sahip kıldığı donanım sayesinde akıl yürüterek veya tabii bir yönelişle Allah'ın varlığına fikren ulaşsa bile O'nun sıfatları, kulun yükümlülükleri ve ibadet tarzı, Allah-evren ve Allah-insan ilişkileri, insanın dünyada yaptıklarından hesaba çekileceği âhîret günü gibi konularda bilgi üretemez. Kısaca insan hak inançlarla bâtil inançları ve bunların kanıtlarını, hakikatle hurafenin ayırt edilmesini, ebedî mutluluğa götüren iyi işlerle bunları yapma yöntemlerini, cehenneme sürükleyen kötü işlerle bunlardan sakınma yollarını öğrenmeye muhtaçtır. Yalnızca bazı filozofların çok genel anlamda ulaşabilecekleri bilgileri bütün insanların üretmesi de imkânsızdır. Bütün bunlar dinî bilgiler açısından nübüvveti gerekli kılan hususlardır (Ebû Abdullah el-Halîmî, I, 255-256; Kâdî Abdülcebâr, *el-Muhtaşar*, I, 240, 250; Nesefî, I, 458-460; İbn Kayyim el-Cevziyye, II, 113; Muhammed Abduh, s. 85-95). Nübüvvet dünyevî bilgiler açısından da gereklidir. Çünkü insanın dünyada var olmaya başladığı ilk evrede öğretilip eğitilmesi için dil bilgisine, hayatını sürdürebilmesi için beslenmeye, beslenmek için hayvancılık ve ziraata, soğuk ve sıcaktan korunmak için elbiseye ve eve, toplum düzenini sağlamak için hukuka dair bilgilere muhtaçtır. O'nun hayat için zorunlu olan bu bilgileri kendi kendine ve tecrübe yoluyla öğrenmesi akla yatkın görünmemektedir (Ebû Abdullah el-Halîmî, I, 257-273; İbn Hazm, I, 140-142; Nesefî, I, 454-473; Fahreddin er-Râzî, *el-Muhtaşar*, s. 214-216). Kutsal kitaplar insanlara farklı diller, faydalı besinler, gemi yapımı, demirin yumuşatılıp işlenmesi, hayvancılık, ziraat, akıl yürütme, hukuk, siyaset, ticaret gibi dünyevî konulara dair ilk bilgilerin nübüvvet aracılı-

ğıyla öğretilindiğini haber vermektedir. İlk uygarlığın peygamberlerin yoğun olarak gönderildiği Ortadoğu bölgesinde ortaya çıktığını ve oradan dünyaya yayıldığını araştırmalarla tesbit edilmesi (McNeill, s. 15, 55) kutsal kitapların verdiği haberleri doğrulayıcı niteliktedir. İnsanın dünyevî bilgilere olan ihtiyacı mevcudiyetinin ilk evreleriyle de sınırlı değildir. Zira birey ve toplumun mutluluğunu sağlayacak davranışları ve bunlara ilişkin kuralları sadece akıl yürüterek belirlemek imkânsız denecek kadar zordur. Bütün insanlık için geçerli olan bu durum da nübüvveti gerekli kılar (Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 271).

3. Tarihin Şahitliği. Nübüvvet tarihte gerçekleşmiş bir müessesedir. Küçük bir yekûn teşkil eden Brahmanlar, Sümenîler, ateist ve deistler istisna edilirse insanların büyük çoğunluğu tarihte peygamberlerin yaşadığını ve ilâhî elçilik görevi yaptıklarını kabul eder. Günümüz antropoloji araştırmalarına konu olan Nûh tûfanı ve gemisi, Hz. İbrâhim'in inşa ettiği Kâbe, Kudüs'teki kutsal mekân ve yapılar, her yıl milyonlarca insanın ziyaret ettiği Hz. Muhammed'in kabri, nübüvvetini inkâr edenlerle savaştığı mekânlardan Uhud Şehitliği bu somut izlerden bazılarıdır. Nübüvvetin insanlık kültüründeki izleri giyim kuşamdan ibadetlere, diğer davranış biçimlerine ve şahıs isimlerine kadar pek çok alanda yaygın bir şekilde mevcuttur (Râgıb el-İsfahânî, *Taʿsîlû'n-neşʿeteyn*, s. 59; Câhiz, *Hucecû'n-nübüvve*, III, 224, 256-259; Makdisî, III, 1-8; Takıyyüddin İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât*, s. 19-25). Müslüman tarihçiler evrenin yaratılmasına dair bilgilere yer verdikten sonra insanlık tarihini Hz. Âdem'le başlatır ve Hz. Muhammed'e kadar Allah'ın pek çok peygamber gönderdiğini kaydedip bunların faaliyetlerine ilişkin bilgiler nakledderler (Taberî, I, 32; Makdisî, I, 1-12). Bazı tarihçiler de ilk uygarlığın Ortadoğu bölgesinde kurulmaya başlayıp buradan dünyaya yayıldığını ve uygarlığın inşa edilmesinde peygamberlerin (rahipler) öncülük görevi yaptığını dikkat çeker (McNeill, s. 22-60). Günümüzde yapılan araştırmalar nübüvvetin tarihî gerçekliğini teyit etmektedir. Buna göre insanlık tarihindeki özel yerleri çok eskilere dayanan peygamberler (doğa üstü uzmanları) Ortadoğu'da tahlil tarımını, sulamayı, hayvanların evcilleştirilmesini ve deniz uygarlığını başlatmış, geçmiş Sumerler'e kadar uzanan yazıyı ve alfabeyi icat etmiştir. Demiri yumuşatma ve işleme yöntemleri milâttan önce 1200'den sonra keşfedilmiş ve yaygın biçimde kullanılmıştır (a.g.e., s. 15-64). Bu yöntem-

lerin nasıl geliştirildiği bilinmemekle birlikte Allah'ın Hz. Dâvûd'a (m.ö. 1100 yılı civarı) demiri yumuşatıp erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttığına (Sebe' 34/10-12), ayrıca zırh yapma sanatını öğrettiğine (el-Enbiyâ 21/80) dair Kur'an'da verilen bilgiler dikkate alınırsa demiri işleme yönteminin Dâvûd'un Allah'tan aldığı vahiy aracılığıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Hz. Dâvûd'un yaşadığı bu yüzyıla "demir çağı" adının verilmesi de nübüvvetin tarih sahnesine yansımalarının bir başka kanıtıdır.

4. Nübüvvetin Mucizelerle Temellendirilmesi. Nübüvvetin bir başka fikrî temelini mucizeler teşkil eder. a) Hissî Mucizeler. Kelâmcıların çoğunluğuna göre tabiat kanunlarını aşan niteliğiyle hissî mucize, sadece bu kanunları koyan Allah tarafından gerçekleştirilebilecek bir olay olup nübüvveti kanıtlayan delillerin başında yer alır, çünkü bir insan olan peygamber mucizeyi yaratacak bilgi ve güce sahip değildir. Bu sebeple bir kısım kelâmcılar mucize ile nübüvvet arasında akfî bir bağlan-tının kurulmasının gerektiğini savunmuştur. Kelâmcıların çoğunluğu ise mucizenin nübüvvede vaz'î yünden delâlet ettiği görüşündedir. Bu şu anlama gelir: İnsanların, benzerini getirmeye davet edilmesinden sonra peygamberin elinde ortaya çıkan mucize Allah'ın, "Kulum benden haber verdiği konularda doğru söylemiştir" sözü yerine geçer. Nübüvvetle arasındaki bağlantı akfî veya vaz'î olsun mucizenin Allah'ın, peygamberini elçilik iddiasında tasdik etmek için yarattığı ve insanların gerçekleştiremeyeceği hârikulâde bir olaydır (Nesefî, I, 469-470; Âmidî, *Ebkârü'l-efkâr*, IV, 24-26; Reşîd Rızâ, I, 217). İbn Rüşd gibi bazı düşünürler, mucizenin peygambere ait kesin bir delil olduğunun bilinemeyeceğini ve bunun nebînin varlığını benimsedikten sonra nübüvveti kanıtlayabileceğini söyleyerek nübüvvetle hissî mucizeler arasında akfî bir irtibat kurmanın problemler içerdiğini söylemiştir (el-Keşf, s. 173-176). İbn Teymiyye de hissî mucizelerin nübüvvetin akfî delilleri arasında yer aldığını kabul etmekle birlikte problemler içerdiğini, bu sebeple nübüvveti kanıtlamanın tek ve en önemli aracı olarak görülmemesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre Gazzâlî hissî mucizelerin problemlerini farketmediği için bu yöntemi terketmiş, daha önce Câhiz ve Mâtürîdî gibi bazı kelâmcıların değindiği, peygamberin getirdiği bilgilerin doğruluğunu öne çıkaran bir istidlâl yöntemine başvurmuştur (en-Nübüvvât, s. 223-241). Bu eleştirilerin etki-

siyle olacak ki Fahreddin er-Râzî "burhân-ı limmî" adını verdiği bilgi mucizeleri yöntemin daha doğru olduğunu belirtmiştir (el-Meʿâlibü'l-ʿâliye, IV, 123-124). Buna rağmen müteahhirin dönemi boyunca hissî mucizeler nübüvveti kanıtlayan en önemli delil olarak görülmüş ve bilgi mucizeleri yöntemi ihmal edilmiştir.

Peygamberlerce gösterilen mucizeler gönderildikleri dönemlerde insanlar arasında gelişmiş çeşitli meslek ve sanat dallarıyla ilgili olmuştur. Hz. Mûsâ zamanında sihir, Hz. İsâ devrinde tıp, Hz. Muhammed döneminde edebiyat ve bilgi türleri geliştiğinden Hz. Mûsâ'ya sihirbazların yaptığı sihirleri geçersiz kılan asâ, Hz. İsâ'ya ölüleri diriltme, Hz. Muhammed'e bilgiyi öne çıkaran Kur'an mucizesi verilmiştir. Böylece ümmîlik niteliği bulunan son peygambere kıyamete kadar geçerli olan üstün bilgi mucizesi verilmek suretiyle geçici hissî mucizeler devri kapanmıştır. Zira Hz. Muhammed döneminde insanlık çocukluk devresinden çıkıp zihnî açıdan ergenlik çağına, dolayısıyla bilgi çağına girmiştir (Câhiz, *Hucecû'n-nübüvve*, III, 278-280; Nesefî, I, 493-494; Reşîd Rızâ, I, 217-218, 314-315; Elmalılı, I, 267). Hissî mucize döneminin kapanmasına ve geçmiş peygamberlerin kavimlerine yalanlandığı için son peygambere verilmediğinin Kur'an'da açıklanmasına rağmen kelâmcıların müteahhir dönemde bu mucizeleri öne çıkarmasında, hristiyanların nübüvvetin ancak hissî mucizelerle kanıtlanabileceği tarzındaki iddialarının yanı sıra velîlerde ortaya çıktığına inanılan kevnî kerametlerin Hz. Peygamber'in bir mucizesi olarak kabul edilmesinin de etkisi olmalıdır (Eş'arî, s. 438-439; Nesefî, I, 504; İsmâil Hakkı Bursevî, VI, 349-352). Bu mucizeler aklen mümkün olup aksini gerektiren herhangi bir engel bulunmamaktadır. Hissî mucizenin bir nesnenin tabiat ve mahiyetinde değişiklik yapmaktan ibaret olduğu düşünülürse onu yaratan Allah'ın murat ettiği takdirde mevcut tabiat ve mahiyetini değiştirmesi mümkündür. Bu sebeple akıl yürütme yoluyla geçmişte hârikulâde bir olayın vuku bulmadığına hükmetmek doğru değildir (İbn Hazm, I, 142-146; Nesefî, I, 476-477; Âmidî, *Ebkârü'l-efkâr*, IV, 55; Elmalılı, IV, 2239-2250). Peygamberlerin hissî mucizeler gösterdiği ilâhî kitaplarda ve özellikle Kur'an'da haber verilmiştir. Hz. Peygamber'e nisbet edilen ve nübüvvetini ispat etme amacı taşımayan, ashabın imanını takviye amacı güden bazı hissî mucizeler ise (Yusuf Şevki Yavuz, s. 175) hadislerle sabittir (Buhârî, "Me-

nâkıb", 25-28; bk. Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 317; İbn Fûrek, s. 178).

b) Haberî Mûcizeler. Peygamberler Allah'tan aldıkları vahiy sayesinde gayba dair haberler vererek de mûcize göstermiş, du-yularla algılamadıkları mekânlardan söz ettikleri gibi gelecekte vuku bulacak bazı olayları önceden haber vermiş ve bunlar aynen gerçekleşmiştir. Genellikle gerçek dışı haberler üreten falcıların ve kâhinle-rin yöntemlerine başvurmamaları ve bildir-dikleri her haberin gerçekleşmesi bunları geleceğin bilgisine sahip yegâne varlık olan Allah'tan aldıklarını kanıtlar. Bütün kelâm-cılara göre haberî mûcizeler nübüvveti ka-nıtlayan delillerdir (Câhiz, *Hucecû'n-nü-büvve*, III, 260-269; İbn Fûrek, s. 178-179; Kâdî Abdülcebbar, *Teşbitü delâ'ili'n-nü-büvve*, I, 86-87; II, 313; Nesefî, I, 500-501).

c) Bilgi Mûcizeleri. Akıl mûcize olarak da adlandırılan bilgi mûcizeleri nübüvveti en doğru ve en açık şekilde kanıtlayan de-lillerdir. İlk defa Sümâme b. Eşres, Ali b. Rabben et-Taberî ve Câhiz tarafından kul-lanılan, daha sonra Mâtürîdî, Gazzâlî, İbn Rüşd ve Fahreddin er-Râzî gibi âlimlerce benimsenen bilgi mûcizeleri nübüvveti ka-nıtlamakta diğer mûcizelerden daha önem-li ve mâkul bulunmuştur. Çünkü peygam-berlerin tutarlı ve zihni tatmin edici bir insan ve evren yorumu ile birey ve toplu-mun mutluluğu için hayatî önemi bulu-nan bilgileri öğretmeleri nübüvvet iddia-larında tasdik edilmelerini gerektirir. Her şeyden önce peygamberler, insanları akıl yürüterek mümkün olan her konuda doğ-ru bilgi üretmeye ve üretilmiş tutarlı bil-gileri tasdik edip bunlara aykırı olan hü-kümleri reddetmeye davet etmiştir (Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 274-280). Pey-gamberler bu hükümlere göre evrenin her şeyi bilen, her şeye gücü yeten, diledi-ğini yapan ve hakîm olan Allah tarafından yaratıldığına inanıp O'na ibadet edilmesi gerektiğini bildirmiş; akıl yürütmek, öğre-nim görmek, hak, hukuk, adalet, hayır, doğruluk, dürüstlük, emaneti gözetmek, yetimlere ve muhtaçlara yardım etmek, güzel söz söylemek, ebeveyni iyi davran-mak gibi yararlı bütün davranışları emret-miş; akıl yürütmeyi terketmek, cahil kal-mak, zulmetmek, haksız yere adam öldür-mek, hırsızlık yapmak, yalan söylemek, in-sanları aldatmak, kumar oynamak, zina et-mek, içki içmek, faizcilik yapmak, alay et-mek, böbürlenmek, iyiliği engellemek, cin-siyet ve ırk ayrımcılığı yapmak gibi zarar-lı olan kötülükleri yasaklamış; bunun yanı-sıra tavsiye ettikleri iyilikleri fiilen yapıp yasakladıkları kötülüklerden de kaçınarak

uyulmaya lâyık önderler olduklarını gös-termişlerdir (Câhiz, *Hucecû'n-nübüvve*, III, 280-281; Nesefî, I, 489-491). Peygam-berlerin getirdiği bilgilere uyanların da-ha olumlu davranışlar sergilemesine kar-şılık söz konusu bilgilerden yoksun kalan veya bunlara uymayanların davranışları-nda olumsuzluk ve erdemsizliğin yüksek oranlara çıkması rasyonel açıdan nübüvve-tin gerçekliğini kanıtlayıcı niteliktedir (İbn Kayyim el-Cevziyye, *Miftâhu dâri's-se'âde*, II, 118). Hasta insanları sağlığına kavuştu-ran kimsenin gerçek doktor olduğundan şüphe edilemeyeceği gibi akıl ve ruh sağ-lığı için gerekli bilgileri getirip fert ve top-lumları erdemli kılan kimselerin de Allah elçisi olduğundan şüphe edilemez (Ali b. Rabben et-Taberî, s. 57-58, 205; İbn Rüşd, s. 181-183; Fahreddin er-Râzî, *el-Metâlibü'l-âliye*, VIII, 123-124; Takıyyüddin İbn Tey-miyye, *Şerhu'l-Akîdeti'l-İşfahâniyye*, s. 159-162, 180-181). İnsanların ihtiyaç duy-duğu bu bilgilerin ümmî bir toplum için-de yetişen ve hiçbir öğrenim görmeyen ümmî bir kişinin getirdiği Kur'an'da ede-bî yönden erişilmez ifadelerle anlatılması da ayrı bir bilgi mûcizesi oluşturur.

Nübüvvetin Sona Ermesi. Nübüvvet dün-ya ve âhiret mutluluğunu sağlayan hida-yet yolunu gösterme amacı taşıdığından bunu gerçekleştirmek için gereken uzun bir sürecin geçmesi hikmetin gereğidir. Hz. Âdem'den son peygambere kadar uzun dö-nem içinde çeşitli aralıklarla, bazan da peş-peşe gönderilen peygamberler insanları eğiterek izleri silinmeyen bir kültür süreci oluşturmuştur. Kur'an'da nübüvvetle gelen bilgiler tamamlanıp korunmuş, böylece nü-büvvet kemale erdirilmiş ve dolayısıyla ön-ceki peygamberlerin varlığı da belgelendi-rilmiştir. Çünkü son peygamberin hayatı ve getirdiği vahiyler bütün ayrıntılarıyla kay-dedilerek geçmiş peygamberlerin şahidi kılınmıştır (İbn Fûrek, s. 180; Reşîd Rızâ, I, 224; Elmalılı, V, 3906). İncil'de Hz. İsa'dan sonra bir tesellcinin geleceği belirtilmiş (Yuhannâ, 14/16), Kur'an'da da bundan Ahmed diye söz edilmiştir (es-Saf 61/6). İsimlerinden biri de Ahmed olan Hz. Mu-hammed son peygamber olarak gelmiş ve kendisinden sonra başka bir peygamberin gönderilmeyeceği hususu getirdiği kitap-ta açıklandığı gibi (el-Ahzâb 33/40) hadis-lerde de ifade edilmiştir (*Müşned*, II, 412; Buhârî, "Menâkıb", 18). Nübüvvetin sona ermesi, Hz. Muhammed'in geçmiş pey-gamberleri teyit edici mahiyette getirdiği bilgilere ihtiyaç kalmadığı ve onların ge-çerli olmadığı anlamına gelmez, aksine ye-ni bir peygamberin gönderilmesine ihti-

yaç bulunmadığını ifade eder. Eğer Allah yeni bir peygamber gönderecek olsaydı onu da ana unsurları itibarıyla Kur'an'daki bilgileri konu edinen bir vahye mazhar kı-lacaktı. Bu sebeple rüşdüne eren insanlar akıl yürütmeye gücünü kullanarak, nübüv-vetle gelen bilgilere ve tecrübî birikime başvurarak dünya ve âhiret mutluluğuna ulaşabilir. On dört asırdır yeni bir peygam-berin gelmeyişi de bu gerçeği teyit et-mektedir. Her ne kadar Sûfiyye geleneği-ne bağlı bazı âlimler nübüvveti örfî ve ha-kiki kısımlarına ayırarak birincisinin sona erdiğini, buna karşılık "Allah'tan haber alıp bunu insanlara bildirmek" anlamındaki gerçek nübüvvetin kıyamete kadar devam edeceğini ileri sürmüşse de (İsmâil Hakkı Bursevî, IX, 501) böyle bir ayırımın Kur'an ve hadislerde mevcut olmadığını, dolay-ısıyla dinin kaynaklarıyla örtüşmediğini be-lirtmek gerekir. Şii âlimlerinin nübüvveti "âmme" ve "hâssa" kısımlarına ayırıp imâ-meti nübüvvetin uzantısı kabul etmesini de dinî bakımdan temellendirmek müm-kün görünmemektedir. Şia'nın nübüvveti bu şekilde yaklaşmasının temelinde siyasî görüş ayrılıklarının yattığı kabul edilmeli-dir (ayrıca bk. HATM-i NÜBÜVVE).

Sonuç olarak nübüvvet Allah ile insanlar arasında irtibat kuran, insanları hem ken-dileri hem de evren hakkında bilgilendi-rip onlara ebedî hayat için hazırlanma yo-lunu öğreten ilâhî bir müessesedir. Ulû-hiyyetin ontolojik açıdan felsefî bir prob-lem olmasına karşılık nübüvvet epistemo-lojik bir problemdir. Aslında insan duyu yo-luyla ve akıl yürütme gücüyle gayba dair bilgiler edinemez, üreteceği bilimsel bilgi-lerle de gayba muttali olamaz. Onun ya-ratılıştan sahip olduğu bilgi kaynaklarının eksikliğini tamamlayıp hak inançlar ve ha-yırlı davranışlar konusunda doğruyu bul-masını sağlayacak mutlak ve mükemmel bir bilgi kaynağından yani Allah'ın bilgisin-den başka hiçbir kaynak bu eksikliği ta-mamlayamaz. Bu sebeple teistik açıdan tutarsızlıkları bir yana Berâhime, deizm, pozitivizm gibi eski ve yeni akımların akıl ve bilimsel bilgilerin yeterli olduğu gerek-çesiyle nübüvveti eleştirmeleri, pozitivist kültürün hâkimiyeti altında bulunan çağ-daş dünyanın çizdiği kötü tablolar karşı-sında anlamsız kalmaktadır. Sosyal ada-letsizlik, zulüm ve baskı, haksız yere adam öldürme, hırsızlık, cinayet, terör, aldat-ma, yalancılık, ekonomik sömürü, açlık ve sefalet çekenlere yardım elini uzatma-ma, cinsel sapıklık, uyuşturucu kullanımı gibi pek çok kötü eylemin gelişmiş veya gelişmemiş bütün toplumlarda görölme-

si, nübüvvetin insanlığa armağanı olan erdemli birey ve toplum modeline yönelik ihtiyacı şiddetli bir şekilde hissettirmektedir. Çağdaş sosyologların tesbitine göre de insanlık için başka kurtuluş yolu yoktur.

Semavî dinlerin nübüvvet anlayışı birbirinden farklıdır. Yahudilik'te milâttan önce XI. yüzyılda Samuel zamanında açılmış okullara gidenlerden nebî olarak söz edilir (Butrûs Abdülmelik v.dğr., *Kâmûsü'l-Kitâbi'l-mukaddes*, "nübüvvet" md.). Bunun yanında Hz. İsa'nın ve Hz. Muhammed'in peygamberlikleri reddedilir. Hristiyanlık'ta ise nübüvvet anlayışı karmaşık olup kesin çizgilerle ulûhiyyetten ayrıtılmamış, aksine ulûhiyyetle nübüvvet birleştirilmiş ve nübüvvet Tanrı'nın bedene bürünerek İsa diye kendini sunması şeklinde açıklanmıştır. Yahudilik'te olduğu gibi Hristiyanlık'ta da kutsal metinlerin otantikliği önemli bir problem teşkil etmekte ve Hz. Muhammed'in nübüvveti kabul edilmemektedir. Bu sebeple her iki dinin nübüvvet anlayışı hem kendi içlerinde problemli hem de eksiktir. İslâm dininde ise Hz. Mûsâ ve İsa dahil bütün peygamberler tasdik edilmiştir. Öte yandan İslâm dine ait vahiy metnini oluşturan Kur'an'ın otantikliğinde herhangi bir problem yoktur.

Nübüvvet konusu kelâm kitaplarının "nübüvvât" bölümünde incelenmiş, ayrıca buna dair müstakil eserler kaleme alınmıştır. Bunların bazıları şunlardır: Ali b. Rabben et-Taberî, *ed-Dîn ve'd-devle* (Beyrut 1982); Câhiz, *Hucecün-nübüvve* (*Resâ'ilü'l-Câhiz* içinde, III, Kahire 1979); Ebû Hâtim er-Râzî, *A'lâmü'n-nübüvve* (Tahran 1977); Kâdî Abdülcebâr, *Teşbîtü delâ'ilü'n-nübüvve* (Beyrut, ts.); Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve* (Kahire 1969); Fahrreddin er-Râzî, *en-Nübüvvât ve mâ yete'alleku bihâ* (Kahire 1986); İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât* (Kahire 1346). Nübüvvet dair günümüzde yapılan çalışmaların bazıları da şöylece sıralanabilir: Mustafa Sinanoğlu, *Kitab-ı Mukaddes'te ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet* (doktora tezi, 1995, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); Salih Sabri Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet* (İstanbul, ts.); Mustafa Can, *Mâtürîdî'ye Kadar Nübüvvet Karşı Çıkanlar ve Mâtürîdî'den Nübüvvet Anlayışı* (doktora tezi, 1997, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); Abdülhalim Mahmûd, *Delâ'ilü'n-nübüvve ve Mu'cizâtü'r-resûl* (Kahire 1984); Abdullah Nûrî, *Felsefetü'n-nübüvve ve'l-enbiyâ' fi' dav'i'l-Kur'an ve's-sünne* (Kahire 1985); Muhammed Ali es-Sâbûnî, *en-Nübüvve ve'l-*

enbiyâ' (Beyrut 1985); Muhammed Rüşdî Abîd, *en-Nübüvve fi' dav'i'l-ilm ve'l-aql* (Bağdad 1986); Abdülmaksûd Abdülganî, *Mevkûfû'l-felâsife ve'l-mutekel-limîn min münkiri'n-nübüvve* (Kahire 1993); Tâhâ ed-Desûkî, *Naẓariyyetü'n-nübüvve fi'l-İslâm* (Kahire 1981); Abdülazîz b. İbrâhim el-Asker, *Dirâsât fi'n-nübüvve ve'r-risâle* (Riyad 1984); Ebû'l-Hasan en-Nedvî, *en-Nübüvve ve'l-enbiyâ' fi' dav'i'l-Kur'an* (Cidde 1967); Muhammed Cevâd el-Muganniye, *Felsefetü't-tevhîd ve'n-nübüvve* (Beyrut 1984); Süleyman Ömer el-Eşkar, *er-Rusul ve'r-risâ-lât* (Küveyt 1985); Ahmed Abdülvehhâb, *en-Nübüvve ve'l-enbiyâ' fi'l-yehûdiyye ve'l-mesîhiyye ve'l-İslâm* (Kahire 1992); Hâlid Abdurrahman el-Ak, *Me'âlimü'n-nübüvve fi'l-Kitâb ve's-Sünne* (Beyrut 1995); İbrâhim el-Ernî, *en-Nübüvve ve'n-nebî* (Beyrut 1993); Abdülmün'im İbrâhim es-Subhî, *en-Nübüvve fi'l-'akîdeti'l-İslâmiyye* (baskı yeri yok, 1996).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "nb'e" md.; a.mlf., *Taḥṣilü'n-neṣ'eteyn ve taḥṣilü's-sa'ade-eyn*, Beyrut 1983, s. 59-60; *Lisânü'l-'Arab*, "nbv" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "nb'e", "nbv", "rsl" md.leri; Butrûs Abdülmelik v.dğr., *Kâmûsü'l-Kitâbi'l-mukaddes*, Kahire 1991, "nübüvvet" md.; Ted Honderich, *The Oxford Companion to Philosophy*, Oxford 1995, "deism" md.; *Müsne'd*, I, 219, 465; II, 319, 341, 412, 461-462; III, 267; IV, 129; V, 135, 187, 265-266; a.e. (Arnaûd), XXXV, 431-433; XXXVI, 618-620; Buhârî, "Taḥṣirü'r-rüyâ", 1-5, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 1, "Yef-sirü'l-Kur'an", 1, "Tevhîd", 17, 19, "Bed'ü'l-vahy", 1, "Enbiyâ", 5, 8, 22, 24, 35, 48, 50, "Edeb", 109, "Menâkıb", 18, 25-28; Müslim, "Rüyâ", 6-9, "İmân", 271-272; Ali b. Rabben et-Taberî, *ed-Dîn ve'd-devle* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1982, s. 48-51, 57-58, 76-81, 98-99, 189-190, 205; Câhiz, *Hucecün-nübüvve* (*Resâ'ilü'l-Câhiz* içinde, nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1399/1979, III, 224-227, 256-259, 260-269, 277-281; a.mlf., *el-Muḥtâr fi'r-red 'ale'n-naṣârâ* (nşr. M. Abdullah eş-Şerkâvî), Kahire, ts. (Mektebetü'z-Zehrâ), s. 65-66; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 32; Eş'arî, *Maḳâlât* (Ritter), s. 438-439; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdü'd), s. 216-217, 359; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Bekir Topaloğlu – Muhammed Aruçi), Ankara 1423/2003, s. 271-340; a.mlf., *Te'vîlâtü'l-Kur'an* (nşr. Mehmet Boynukalın), İstanbul 2005, IV, 53-54; V (nşr. Ertuğrul Boynukalın), İstanbul 2006, s. 368-369; Makdisî, *el-Be'd ve't-târîh*, I, 1-12, 109; III, 1-18; Ebû Hâtim er-Râzî, *A'lâmü'n-nübüvve* (nşr. Salâh es-Sâvî – Gulâm Rızâ Avânî), Tahran 1397/1977, s. 4-9, 31-34, 65, 238-239; Bâkılânî, *et-Tevhîd* (İmâdü'dîn), s. 126-128; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-Maḳâlât*, s. 174-180; Kâdî Abdülcebâr, *el-Mugnî*, XV, 4, 109-110, 312; a.mlf., *el-Muḥtaşar fi' usûl'd-dîn* (nşr. Muhammed İmâre, *Resâ'ilü'l-'adl ve't-tevhîd* içinde), Kahire 1971, I, 235-250; a.mlf., *Teşbîtü delâ'ilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülkerîm Osman), Beyrut, ts. (Dârü'l-Arabiyye), I, 50-55, 86-87, 90-91, 106, 129; II, 313, 377; Ebû Abdullah el-Hafîmî, *el-Min-*

hâc fi' şu'abi'l-imân (nşr. Hilmî M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 255-256, 257-273; İbn Sînâ, *el-Mebde' ve'l-me'ad* (nşr. Abdullah-ı Nûrânî), Tahran 1363 hş., s. 115-121; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *Uşûlü'd-dîn*, İstanbul 1346, s. 154, 308; İbn Hazm, *el-Faṣl* (Umeyre), I, 139-146; V, 119-121; Ebû Yâ-lâ el-Ferrâ, *el-Mu'temed fi' usûl'd-dîn* (nşr. Vedî Zeydân Haddâd), Beyrut 1974, s. 154; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Kahire 1389/1969, I, 12-18; Ebû'l-Yûser el-Pezdevî, *Uşûlü'd-dîn* (nşr. H. P. Linss), Kahire 1383/1963, s. 90-91, 96; Gazzâlî, *el-Münkiz min'e'd-dalâl* (nşr. Cemîl Salîbâ – Kâmil İyâd), Dimaşk 1358/1939, s. 139-146; Nesefî, *Tebṣiratü'l-edille* (Salamê), I, 446-447, 454-473, 476-477, 484, 489-491, 493-494, 500-504; II, 836; İbn Rüşd, *el-Keşf 'an menâhici'l-edille* (nşr. M. Âbid el-Câbirî), Beyrut 1998, s. 173-183; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtiḥü'l-gayb*, III, 8-9; XXXI, 149; a.mlf., *el-Metâlibü'l-'âliyye* (nşr. Ahmed Hicâs eş-Sek-kâ), Beyrut 1407/1987, IV, 123-124; VIII, 30, 32-33, 93-95, 113-137; a.mlf., *el-Muḥaṣṣal* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire, ts. (Mektebetü'l-küliyyâtü'l-Ezher), s. 214-216; Âmidî, *Ebkârü'l-efkâr* (nşr. Ahmed M. el-Mehdî), Kahire 1422/2002, IV, 7-9, 24-29, 31-32, 51, 55; a.mlf., *el-Mübîn* (nşr. Hasan Mahmûd eş-Şâfî), Kahire 1403/1983, s. 121-122; Takıyyüddin İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât*, Kahire 1346, s. 19-25, 223-241; a.mlf., *Şerḥü'l-'Akîdeti'l-İsfahâniyye* (nşr. Saîd b. Nasr b. Muhammed), Riyad 1422/2001, s. 155-183, 203-216; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Miftâḥu dâri's-sa'ade*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), I, 79-80; II, 113, 118; a.mlf., *Medâricü's-sâlikîn*, Kahire 1403/1983, I, 79-82; Tefzâzânî, *Şerḥü'l-Maḳâsîd*, İstanbul 1305, II, 173; İbn Haldûn, *Muḳaddime*, III, 1092-1097; Kemâleddin İbn Ebû Şerîf, *el-Müsâ-mere*, Bulak 1317 → İstanbul 1400/1979, s. 193-194; Şarânî, *el-Yevâkîṭ ve'l-cevâhîr*, Kahire 1378/1959, I, 157-165; Keşfü'z-zunûn, II, 1384; Beyâzîde Ahmed Efendi, *İşârâtü'l-merâm min 'ibârâti'l-İlmâm* (nşr. Yusuf Abdürrazzâk), Kahire 1368/1949, s. 61, 311-312; İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûḥü'l-beyân*, İstanbul 1256, VI, 349-352; IX, 501; Dâvûd-ı Karsî, *Şerḥü'l-Kaṣîdetü'n-nüniyye*, İstanbul 1318, s. 69-70; Muhammed Abduh, *Risâletü't-tevhîd*, Beyrut 1985, s. 85-95, 99-114; Abdülatîf Harpûṭî, *Tenkiḥü'l-kelâm*, İstanbul 1330, s. 268-270, 279-281; Reşîd Rızâ, *Tefsirü'l-menâr*, I, 113-114, 217-218, 220, 224, 314-315; IV, 428-430; V, 460; XI, 147-153; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 267; II, 1081-1088; IV, 2239-2250; V, 3906; VI, 4216; W. H. McNeill, *Dünya Tarihi* (trc. Alaeddin Şenel), Ankara 1989, s. 15-64; Abdurrahman Bedevî, *Min Târîhi'l-ilhâd fi'l-İslâm*, Kahire 1993, s. 91-95, 118-119, 120-121, 177; Ferid Vecdî, *es-Siretü'l-Muhammediyye* (nşr. M. Receb el-Bey-yûmî), Kahire 1993, s. 45-55; Abdülmaksûd Abdülganî, *Mevkûfû'l-felâsife ve'l-mutekel-limîn min münkiri'n-nübüvve*, Kahire 1993, s. 9-10, 27-31, 47-48; Sâlih Uzeyme, *Muṣṭalahât Kur'âniyye*, Beyrut 1414/1994, s. 401; Hâlid Abdurrahman el-Ak, *Me'âlimü'n-nübüvve fi'l-Kitâb ve's-Sünne*, Beyrut 1415/1995, s. 46-48; Abdülmün'im İbrâhim M. es-Subhî, *en-Nübüvve fi'l-'akîdeti'l-İslâmiyye*, Kahire 1417/1996, s. 10-11, 15-25, 28-31, 85-107; Salih Sabri Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, İstanbul, ts. (İnsan Yayınları), s. 59-60, 200-201; Yusuf Şevki Yavuz v.dğr., *İslâm'da İnanç Esasları*, İstanbul 1998, s. 162-189; Ali Köse, *Sekülerizm Yargılanıyor*, İstanbul 2002, s. 33-67.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ